

Samen werken aan een kwaliteitsvolle kleuterparticipatie!

Een inspiratiegids voor kleuteronderwijzers

COLOFON

Samenstelling

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming
Onderwijsinspectie

Verantwoordelijke uitgever

Lieven Viaene, inspecteur-generaal
Koning Albert II-laan 15, 1210 Brussel

Grafische vormgeving

Meer wit, www.meerwit.be

Foto's

Onderwijsinspectie

Wettelijk depot

D/2020/3241/288

Copyright

Niets uit deze publicatie mag worden gekopieerd of op een andere wijze worden verspreid zonder bronvermelding.

Inhoud

Inleiding	4
Kwaliteitsvolle interactie met en tussen kleuters	6
Hoe zetten andere scholen in op warme relaties?	7
Hoe zetten andere scholen in op rijke taal?	8
Hoe werken andere scholen aan executieve functies?	12
Educatief partnerschap	18
Hoe bouwen andere scholen een wederkerige en gelijkwaardige relatie uit met ouders?	19
Hoe zetten andere scholen in op een doordacht onthaalbeleid?	22
Educare	27
Hoe gebruiken andere scholen hun infrastructuur om tegemoet te komen aan de noden van de kleuters?	28
Hoe zorgen andere scholen voor een goed evenwicht tussen zorg en onderwijs?	30
Visie en beleid	34
Hoe werken andere scholen aan een sterke visie en beleid voor kwaliteitsvolle kleuterparticipatie?	35
Afstemming met partners	38
Hoe werken andere scholen samen met partners aan kwaliteitsvolle kleuterparticipatie?	39
In één oogopslag: alle tips!	43
Nog meer inspiratie?	45
Dankjewel!	47

Inleiding

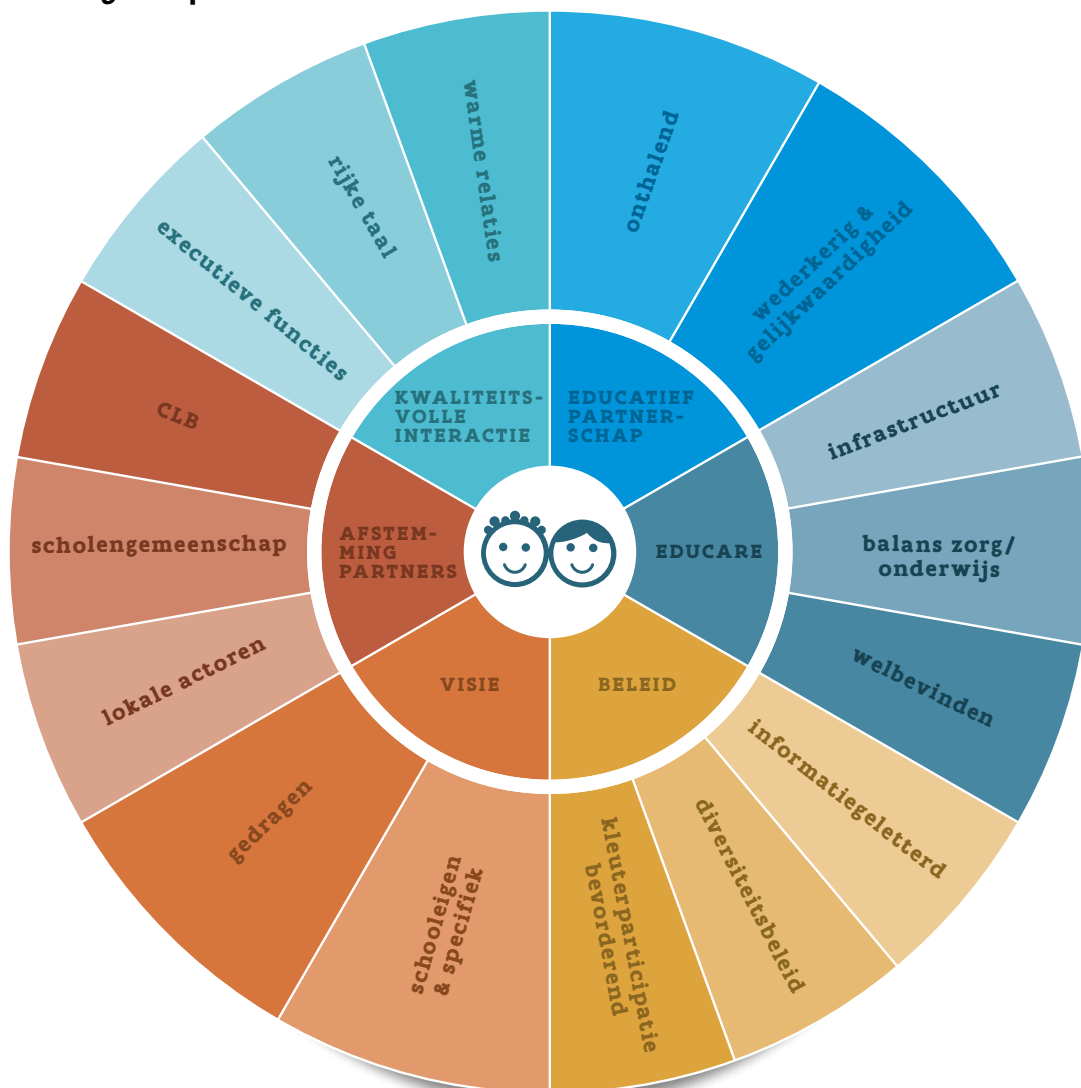
De Vlaamse overheid en talrijke kleuterscholen in Vlaanderen zetten veel in op kleuterparticipatie. Maar participeren alleen is niet voldoende. Het kleuteronderwijs moet zo goed mogelijk zijn. En daar willen wij, de onderwijsinspectie, samen met jullie aan werken, aan een kwaliteitsvolle kleuterparticipatie! Hoe kun jij als kleuteronderwijzer mee de kwaliteit van de kleuterparticipatie verhogen?

Door te werken aan

- 1. kwaliteitsvolle interactie**
- 2. educatief partnerschap**
- 3. educare**

En door ondersteuning van

- 4. visie**
- 5. beleid**
- 6. afstemming met partners**

Zes hefboomen om aan kwaliteitsvolle kleuterparticipatie te werken

In deze inspiratiegids illustreren we die zes hefboomen. Om jou te inspireren en te stimuleren! We gebruiken hiervoor praktijkvoorbeelden die we verzamelden tijdens een onderzoek naar kleuterparticipatie gedurende het schooljaar 2018-2019¹. Met voorbeelden uit andere scholen willen we jou inspireren en stimuleren om samen met het hele schoolteam te bekijken wat misschien ook bij jullie kan werken.

We wensen jou veel leesplezier en inspiratie!

De onderwijsinspectie.

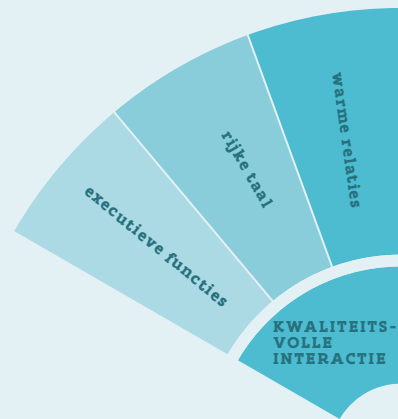
1 Het volledige onderzoeksrapport 'Kwaliteitsvolle kleuterparticipatie: een onderzoek en een bron van inspiratie' vind je hier: <https://www.onderwijsinspectie.be/nl/onderzoek-kleuterparticipatie>.

Kwaliteitsvolle interactie met en tussen kleuters

Kwaliteitsvolle interactie met en tussen kleuters

→ Hoe zetten andere scholen in op warme relaties?

Een warme relatie is een belangrijke voorwaarde om tot een kwaliteitsvolle interactie te komen met jouw kleuters. Je doet dit aan de hand van een verbindende, positieve en laagdrempelige aanpak.

HET IK-BOEKJE

Het IK-boekje helpt ons om de leefwereld en de cultuur van de kleuters beter te leren kennen. Zo weet je wie wie is en hoe familieleden aangesproken worden. De kleuters kijken hier dagelijks in. Ouders en kinderen hebben graag dat we hen kennen. Bovendien helpt het boekje kleuters met nood aan taalondersteuning bij het vertellen.

Het IK-boekje verbindt school en thuis. De kleuters grijpen geregeld naar het boekje om door de foto's te bladeren van hun familie, hun lievelingseten of zaken die typisch zijn voor hun thuisomgeving.

EEN WARME LERARENSTIJL

In een gesprek met de kleuters bekijken we een conflict vanuit verschillende kanten. Zo nodig bespreek ik het probleem eerst met de kleuters afzonderlijk. Er wordt gepraat én er wordt geluisterd naar elkaar. Ik stel ook voor dat ze het eerst proberen zelf op te lossen en als het niet lukt, dan kom ik ze daarbij helpen.

De lerarenstijl speelt een erg belangrijke rol binnen de ervaringsgerichte en ontwikkelingsstimulerende werking van deze kleuterschool. De lerarenstijl zorgt voor een rustige klasomgeving. Kleuteronderwijzers stimuleren voortdurend de zelfstandigheid van de kleuters. Ze praten veel met de kleuters en luisteren naar hen. Hun basishouding is er één van respect. En ze verwachten hetzelfde van de kleuters, ook bij onderlinge conflicten. Ze spreken de kleuters aan op hun niveau en nemen hen au sérieux.

→ Hoe zetten andere scholen in op rijke taal?

Je stimuleert de taalvaardigheid van jouw kleuters door rijke talige interacties uit te lokken bij alle kleuters en door meertaligheid in de klas te benutten.

WOORDENWEB

Om de taalvaardigheid van alle kleuters te stimuleren, beginnen en eindigen de kleuteronderwijzers in deze school elk thema met een woorden- en gedachtenspin. Samen met de kleuters tekenen ze wat de kleuters al weten over het thema en wat ze graag willen leren. Ondertussen luisteren de kleuteronderwijzers aandachtig naar de kleuters om hun talige beginsituatie in te schatten. In de loop van de week koppelen ze aan de themawoorden verrijkingsactiviteiten in de hoeken. Zo dagen de kleuteronderwijzers de kleuters uit om die woorden actief te gebruiken. Tijdens het meespelen en het terugblikmoment proberen ze te achterhalen welke woorden de kleuters hebben opgepikt.

KLANKKAST

Om het fonemisch bewustzijn (dit is het bewustzijn van klanken in woorden) van de kleuters te stimuleren, ontwikkelde het kleuterteam van deze school een klankkast. De klankkast is aanwezig in alle kleuterklassen én in het eerste leerjaar. De laatjes symboliseren de verschillende aspecten van fonemisch bewustzijn. Ze bevatten attributen waarmee de kleuters in de taalhoek spelenderwijs rijmen, begin- en eindletters van woorden zoeken, zinstukjes klappen, lettergrepen springen... Bij elk thema komen meerdere laatjes aan bod. Een liedje kondigt aan wanneer de klankkast aan bod komt. Het kleuterteam ziet een duidelijk effect van het herhaalde gebruik van de klankkast op de fonologische ontwikkeling (het kunnen omgaan met klanken) van de kleuters.

KRINGEN, VRIJE TEKSTEN EN KLASBOEKEN

Een waaier aan dagelijkse **kringmomenten** zoals een praatronde, een actuakring, een afsluitkring, een toonkring en een gevoelskring geeft de kleuters in deze school heel wat kansen om actief taal te gebruiken. Het kleuterteam heeft aandacht voor woordenschatontwikkeling: toontafels met materialen, prenten en woordkaarten, praatboekjes en zelfs een interactieve praatmuur lokken spontane reacties en taal uit bij kleuters.

Overal in het klasbeeld zijn **vrije teksten** te vinden. Dit zijn verhalende tekeningen over het dagelijkse leven van de kleuters. De kleuteronderwijzer noteert wat de kleuter vertelt bij de tekening. Als de tekst klaar is, wordt hij getoond in de kring. Elke kleuter beschikt bovendien over een eigen 'vrijetekstenboek' dat met hem meegroeit tijdens zijn schoolloopbaan.

Zo leren kleuters luisteren naar de teksten van de anderen. Ze evalueren de lengte van de tekst of geven tips bij de tekening en doen dus op hun niveau aan tekstbespreking. Bovendien zien ze zo het nut in van iets op te schrijven: ze kunnen het dan ook herbeluisteren.

In een **klasboek** krijgen de belevenissen van de kleuters een plaatsje aan de hand van tekeningen en teksten. Kleuters vertellen elkaar tijdens een kringmoment over wat ze beleefden, bijvoorbeeld tijdens het thuisbezoek van de klaspop. De kleuters kunnen in de boekenhoek ook altijd terugblikken in het klasboek.

VIER V'S VOOR VOORLEZEN

Bij het voorlezen in deze school is er aandacht voor 'voorspellen', 'visualiseren', 'vragen stellen' en 'voorkennis activeren'. Zo leren de kleuters stap voor stap nuttige strategieën voor begrijpend luisteren en later lezen.

TALIGE EN CULTURELE DIVERSITEIT BENUTTEN

Kinderen zijn trots als hun verjaardagsliedje in de thuistaal wordt beluisterd in de klas. Ze zingen en dansen en andere kinderen doen spontaan mee.

Andere talen en culturen komen regelmatig aan bod in de dagelijkse klaswerking van deze school: kleuters zeggen goedemorgen in verschillende talen, ouders geven door wat hun lievelingsliedje is en de kleuters kunnen dat beluisteren in de klas. Kleuters spelen in de klas 'helpertje' voor elkaar als ze een woord niet begrijpen. Dit zorgt voor een rijke talige omgeving en komt de taalontwikkeling van de kleuters ten goede.

→ Hoe werken andere scholen aan executieve functies?

Executieve functies zijn de hersenfuncties die zorgen voor zelfsturend gedrag. Zo leert een kleuter om zijn impulsen te beheersen, om rationele beslissingen te nemen en om te focussen op wat belangrijk is.

ONDERZOEKJES

De onderzoekjes ontstaan uit vragen die spontaan opborrelen bij de kleuters. Samen met de kleuters verkent de kleuteronderwijzer het thema via een open gesprek. Kleuters zoeken daarna in boeken of op de computer antwoorden op hun vragen. De antwoorden worden nadien gevisualiseerd en gestructureerd in afbeeldingen en mindmaps. Tijdens de onderzoekjes is er aandacht voor voorbereidend lezen en schrijven. Op het einde van de dag overloopt de kleuteronderwijzer het onderzoekje samen met de kleuters en verwoorden ze wat ze ontdekten. Tot slot komt het in een boek terecht zodat de kleuters altijd kunnen terugblikken op vorige onderzoeken.

PLANNETJESTIJD

'Oei, de ketting ligt van de fiets! Hoe gaan we dat oplossen?'

Als een kleuter iets wil doen, helpt de kleuteronderwijzer hem op weg: hoe wil je dat doen, wat heb je daarvoor nodig, ga je dat alleen doen of mogen er kinderen helpen? De kleuteronderwijzer noteert of tekent de antwoorden op een blad met vaste rubrieken. Nadien is er een toonmoment waarbij de kleuters terugblikken op het verloop. Als andere kleuters nadien hetzelfde willen doen, kunnen ze het plannetje gebruiken of licht het éne kind het plannetje toe aan het andere kind. Plannetjes helpen de kleuters om zelfstandig aan de slag te gaan en probleemoplossend te denken, ze geven aanleiding tot reflectie en feedback.

ZELF VERKENNEN, ZELF KIEZEN, ZELF PLANNEN

We maken tijd om samen te spelen, spelsuggesties te geven en taal te ontlocken. Het gaat over 'doen wat je zegt en zeggen wat je doet'. Deze aanpak verhoogt de betrokkenheid van de kleuters.

In deze school is de werking in de peuterklassen meestal themaloos. De kleuteronderwijzers grijpen dit aan om in interactie te gaan met de kleuters. Het kleuterteam voorziet in een rijk aanbod in de hoeken: het ontwikkelde attributenkoffers met levensechte en prikkelende materialen. De deuren tussen de kleuterklassen staan open zodat de kleuters heen en weer kunnen lopen tussen de lokalen en (onder begeleiding) uit een breed aanbod van activiteiten kiezen.

Pictogrammen, prenten en stappenplannen verhogen de zelfstandigheid van de kleuters. Vergelijkbare elementen die inzetten op de versterking van de executieve functies, en met name op zelfsturing, duiken ook in de rest van de kleuterafdeling op. Kleuters plannen zelf hun activiteiten aan de hand van een **planbord**, ze verkennen thema's aan de hand van een woordenweb...

MEESPELEN

Meespelen vinden we heel rijk: vanuit betrokkenheid met de kleuters praten en interactie uitlokken. We doen dit de hele dag door, het is een rode draad voor ons. De hoeken zijn zo ingericht dat de kleuters zelfstandig kunnen bezig zijn en wij ruimte hebben om mee te spelen. We maken en nemen de tijd als kleuteronderwijzers om gesprekken te voeren met de kleuters, om bijkomende impulsen te geven om hun spel te verrijken...

Het kleuterteam van deze school vertrekt sterk vanuit de eigen beleving en initiatieven van de kleuters en verbindt dit met gerichte observaties. De sterktes en talenten van de kinderen staan centraal en vormen een hefboom voor het verdere leerproces. Kleuteronderwijzers concretiseren deze visie door mee te spelen met de kleuters.

STOP!

We leren de kinderen verwoorden wat ze voelen: 'Stop, niet doen!' maar ook 'Ik heb een probleem' of 'Wil je mij helpen?'. We zetten bewust in op het gebruik van deze zinnen.

De STOP-methodiek loopt als een rode draad doorheen de kleuterklassen van deze school. Een methodiek die kleuters aanmoedigt om stil te staan bij het probleem dat ze ondervinden, om na te denken over mogelijke oplossingen en dit ook te verwoorden. De methodiek zet in op zelfsturing, op het omgaan met en uiten van emoties en op het aanleren van sociale vaardigheden. De figuurtjes Wiebel en Paula tonen de kleuters bijvoorbeeld hoe ze kunnen vragen om mee te spelen.

TEAMONDERWIJS IN OPEN KLASSEN

Elke kleuteronderwijzer en klasruimte heeft zijn eigen focus: kennis en denken (HOOFD), sociale relaties en communicatie (HART) en motoriek (LICHAAM). We verdeelden in overleg de ontwikkelingsdoelen over deze drie domeinen, vertrekkend vanuit onze individuele sterktes.

De school stapte af van het jaarklassensysteem met één kleuteronderwijzer voor de klas en koos voor teamonderwijs in pedagogische eenheden of 'units'. De kleuterafdeling vormt één unit. De drie kleuteronderwijzers zijn samen verantwoordelijk voor alle kleuters. Ze geven elk vanuit hun eigen expertise een specifiek aanbod in de drie klasruimtes. Het kleuterteam werkt telkens samen aan één gemeenschappelijk thema.

De drie klasruimtes hebben elk hun eigenheid en dus ook specifieke hoeken. Buiten de opstart- en afsluitmomenten wordt er klasdoorbrekend gewerkt en mogen de kleuters kiezen. De kleuters bewegen zich dan vrij tussen de lokalen en nemen deel aan activiteiten in de drie domeinen (cognitief, sociaal en motorisch). Het schoolteam koos voor het behoud van een opstart- en afsluitmoment per klasruimte om de kleuters de nodige veiligheid te geven en om in te zetten op de groepsdynamiek.

Elke kleuteronderwijzer bewaakt dat de doelen voor alle leeftijden aan bod komen bij de uitwerking van de thema-activiteiten en materialen. We werken het aanbod uit op drie niveaus of passen het aanbod flexibel aan zodat de kleuters kunnen kiezen uit activiteiten die aansluiten bij hun kunnen en interesse.

De flexibele schoolorganisatie speelt in op het ontwikkelingsniveau van de kleuters. Zo organiseert de LO-leraar, die zich vooral ontfermt over de groot-motorische vaardigheden, een leeftijdsspecifiek aanbod (afzonderlijk voor de jongste en oudere kleuters) waardoor de klasleraar op dat moment de kans krijgt om een bepaalde activiteit leeftijdsspecifiek in te vullen. Voor dit flexibel en creatief personeelsbeleid puzzelt de school met school- en lesopdrachten.

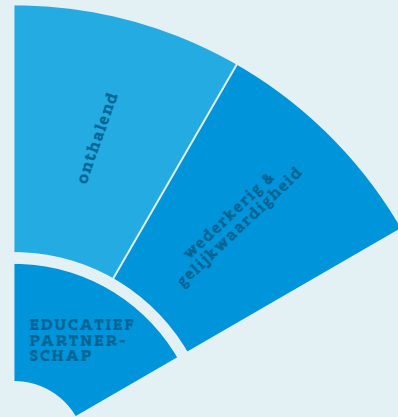
Samengevat: tips voor kwaliteitsvolle interactie!

- Houd rekening met de verschillende ontwikkelingsnoden van de kleuters in jouw klas: plaats de kleuters centraal, niet de activiteit.
- Speel mee met jouw kleuters, toon interesse, start de activiteiten met wat ze jou aanreiken.
- Speel in op de ontwikkeling van jouw kleuters: plaats ze voor uitdagingen, stimuleer hun probleemoplossend denken en zelfsturing.
- Zorg voor een rijk taalaanbod en veel spreekkansen voor alle kleuters, ook tijdens zorg- en routine-momenten. Stel open vragen aan de kleuters. Gebruik hun thuistaal om het leerproces te versterken.
- Durf loslaten, wees flexibel en creatief in jouw klas- en schoolorganisatie.

Educatief partnerschap

Educatief partnerschap

→ Hoe bouwen andere scholen een wederkerige en gelijkwaardige relatie uit met ouders?

Ouders erkennen als opvoedende partner is de eerste stap om samen de ontwikkeling van kleuters te bevorderen. Communicatie met ouders is meer dan éénrichtingsverkeer.

BRUGFIGUUR EN MOEDERGROEPEN

Hoe doen wij het, hoe doen jullie het en wat kunnen we van elkaar leren? In het begin vreesden de ouders een hete adem in de nek. 'We gaan hier een keer vertellen hoe het moet.' Het is een heel proces geweest om er een spontane groep van te maken, om diversiteit te normaliseren.

In deze school vormt de brugfiguur een ankerpunt voor ouders die het financieel of emotioneel moeilijk hebben. Waar het lukt, ondersteunt de brugfiguur de ouders of neemt ze een draaischijffunctie op naar externe hulp- en dienstverlening. Via tal van initiatieven (huisbezoeken, eerste hulp bij opvoedingsvragen...) bouwt ze aan een vertrouwensrelatie met alle ouders van nieuwe kleuters. Tijdens de moedergroepen komen ook ouders uit kwetsbare gezinnen over de brug met hun concrete zorgen en vragen. De kleuteronderwijzers en brugfiguur beklemtonen dat ze geen groepen van ouders willen stereotyperen of stigmatiseren. De brugfiguur waakt er in de moedergroep over niet belerend over te komen, maar de klemtoon te leggen op uitwisseling.

DUURZAME VERNIEUWINGEN SAMEN MET OUDERS

Gemengde werkgroepen van ouders en leraren brengen in deze school vernieuwingen op gang zoals het vergroenen van de speelplaats of het creëren van een schoolstraat (met een toename van het aantal voetgangers en fietsers in de schoolomgeving als duurzaam effect). Het schoolteam bekijkt steeds of de voorstellen passen binnen de schoolvisie en zorgt ervoor dat het aantal projecten behapbaar blijft.

Samen met enkele ouders verfraaide de school de kleuterspeelplaatsen. Verschillende groene speelplekjes doorheen de school dagen de kleuters uit om te klimmen en te klauteren. Daarnaast creëerde een gemengde werkgroep van (handige) ouders en leraren ook een uitnodigende biblio- en speltheek. Omdat niet alle ouders gemakkelijk hun weg vinden naar en in de bibliotheek van de gemeente, stimuleert de brugfiguur het samen lezen en spelen tussen ouder en kind in deze 'Lettertuin'. Hier staan lees- en weetboeken in verschillende talen. Je vindt er ook verteltassen (tassen vol boeken, spelletjes, knuffels en knutsel- en doedingen) die de school samen met ouders ontwikkelde en een ruim aanbod gezelschapsspellen.

OMGEKEERD OUDERCONTACT

Ouders en kleuteronderwijzers zien elkaar als partners in de zorg voor het kind. Zo organiseert deze school in het begin van het schooljaar een 'omgekeerd oudercontact' waar ouders informatie over hun kind delen met de kleuteronderwijzer om zo een beter zicht te geven op de thuissituatie.

VACATUREKRANT

Bij de start van het schooljaar verschijnt er een vacaturekrant. Daarin somt het schoolteam alle mogelijkheden op om mee te werken (klusdagen, bib-ouder, atelier-ouder, feestouder, kriebelouder, leesouder, verkeersouder...) en polst het naar de talenten van ouders en omgeving.

Ouders (bege)leiden samen met leraren ook de tweewekelijkse ateliers (met gemengde groepen kinderen uit de kleuter- en de lagere afdeling) op basis van hun interesses en talenten (beweging en dans, houtbewerking, klei-atelier, soep maken in de klas...).

→ Hoe zetten andere scholen in op een doordacht onthaalbeleid?

Een warme overgang van thuis naar school is belangrijk. Als kleuteronderwijzer heb je daarbij ook aandacht voor signalen van kansarmoede en voor drempels die sommige gezinnen ervaren om zich thuis te voelen op school.

COMMUNICATIE IN TWEE RICHTINGEN

Een goede communicatie staat voortdurend centraal: de school wil zo open en laagdrempelig mogelijk zijn. Ouders brengen de kleuters elke dag tot in de klas en nemen eventueel een kwartiertje deel aan het klasgebeuren. De breng- en afhaalmomenten bieden ook de gelegenheid tot gesprekjes tussen ouders en kleuteronderwijzers. Deze momenten zijn duidelijk afgebakend in de tijd zodat de kleuteronderwijzers het klasgebeuren voldoende in handen kunnen houden.

OPENDEURPOLITIEK

In de peuterklassen geldt er een opendeurpolitiek: elke ochtend brengen de ouders de kinderen tot in de klas. In alle kleuterklassen halen de ouders de kinderen op in de klas. Elke dag start met een open onthaal van de kleuters. De kleuters die daar behoefte aan hebben, kunnen dan een gesprekje hebben met hun kleuteronderwijzer. Anderen gaan al van start met een activiteit waarvoor het materiaal klaar staat. De kleuteronderwijzers ervaren dit als een win-winsituatie.

De leraar anderstalige nieuwkomers in dezelfde kleuterafdeling staat zelden of nooit alleen voor de klas. Eén van de zorgleraren heeft er een halftijdse lesopdracht, een tweede kleuteronderwijzer geeft muzische opvoeding, een medewerker van het Rode Kruis zorgt voor opvoedingsondersteuning, een Iraakse mama helpt mee op vrijdag... Het klasje zet zijn deuren ook open voor ouders: zij zijn elke ochtend welkom in de klas. De leraar anderstalige nieuwkomers fungeert als brugfiguur en speelt gericht in op de noden en vragen van ouders. Ouders kunnen ook participeren in de klas als ze dit wensen. De leraar nodigt ouders actief uit als ze merkt dat de drempel daarvoor te hoog ligt.

Ouders mogen in de klas blijven tot de vragen die ze hebben, opgelost zijn. Je merkt het als dit het geval is, dan nemen ze afscheid. Het is een win-winsituatie om ouders te laten 'meedraaien' in de klas: ze leren de taal en de klaswerking kennen, ze werken echt mee. Zij helpen jou en jij helpt hen.

WARM ONTHAAL IN DE PEUTERKLAS

Een kind afgeven aan een wildvreemde is niet evident. 'Wat als ze naar het toilet moet...?'. Ouders uit kwetsbare groepen zien tijdens het onthaal wat er gebeurt in de klassen, ze voelen dat ze gerespecteerd worden en welkom zijn. Hoe meer verbindend je kan werken, hoe beter.

Alle peuters worden opgevangen in één grote peuterklas waar steeds twee of meer kleuteronderwijzers samen aan de slag zijn via co-teaching. De peuterklas is gehuisvest in het hart van de school, vlakbij de lokalen van de brugfiguur, het beleidsteam en het secretariaat. De directie begroet de ouders regelmatig 's ochtends.

Tijdens het onthaalmoment in de peuterklas mogen de ouders een praatje maken met de kleuteronderwijzers. Ze mogen eventueel nog wat spelen met hun peuter tot ze zich voldoende klaar voelen om hun kind toe te vertrouwen aan de zorgen van de kleuteronderwijzers. Met heel wat ouders is er een lange weg afgelegd om dat vertrouwen te creëren.

DE PRAATKNOP

Een eenvoudig hallo van broertjes of zusjes is ook al wat! We gebruiken de praatknop tijdens het onthaal, net zoals de informatie over wat ze bijvoorbeeld in het weekend hebben gedaan. Zo kunnen we spreken over wat er in de thuisomgeving gebeurt.

De leraren helpen de kleuters om na een schooldag thuis op verhaal te komen. Een heen-en-weerschrift met pictogrammen of een fotoverslag helpt de kleuters om thuis het dagverhaal op te bouwen. Ze kunnen hiervoor ook een 'praatknop' gebruiken. Leraren en ouders kunnen op dit opname-apparaatje (zie foto) een boodschap inspreken die via een druk op de knop later afgespeeld kan worden. Zo komt de thuisomgeving binnen in de klas en omgekeerd, wat kinderen kan stimuleren die moeilijk tot communicatie komen.

INITIATIEVEN OP MAAT

Vóór de aanmeldingsperiode ontvangen we de ouders in de school. We richten van 16u tot 20u doorlopend workshops in over thema's zoals zindelijkheid, slapen, onze zorgvisie, naschoolse opvang, voeding... die we zo concreet mogelijk maken. Externe partners zoals het Huis van het Kind zijn hierbij present. Alle klasjes zijn open en er is telkens een kleuteronderwijzer aanwezig. Als ouders interesse hebben in een thema, kunnen ze vragen stellen. We zijn afgestapt van een grootschalige aanpak in een zaal. Dan is er geen interactie: mensen durven niet omdat hun Nederlands niet goed is of omdat ze verlegen zijn in een grote groep. In kleine groepjes werken loont, het is veel laagdrempeliger.

Initiatieven zoals heen- en weerschriftjes, vertel- en zindelijkheidstassen, de klasblog en een jaarlijkse infodag met workshops op maat van de ouders tonen het laagdrempelige karakter van de school. Na de inschrijving nodigt de school de ouders uit voor een kijkmoment. De school kiest bewust voor een individuele aanpak omdat dit alle ouders de ruimte geeft om vragen te stellen.

Bij kwetsbare gezinnen gaat de zorgcoördinator op huisbezoek als ze voelt dat hier nood aan is.

Bij het eerste contact voel je soms al dat het niet zo gemakkelijk gaat. Dan ga ik op huisbezoek, gewoon even een koffie drinken. Zo nodig verwijs ik dan door naar het Huis van het Kind, maak ik de mensen wegwijs, ga ik mee naar het OCMW...

Ook bij het schoolfeest worden de ouders actief betrokken. Ze bakken bijvoorbeeld taarten en een jury van kinderen kiest de lekkerste taart. Het schoolfeest vindt sinds enkele jaren meteen na de schooluren plaats. Op die manier maken ouders kennis met het gebeuren als ze hun kind komen oppikken. Ook initiatieven zoals voorleesdagen (ook in de eigen taal van anderstalige ouders) en bibliotheekbezoeken werken drempelverlagend en geven ouders de kans nieuwe ervaringen op te doen.

AANKLAMPEND VAN BIJ DE START

De school wil ouders betrekken van bij de start in de eerste kleuterklas. Zo is er bij de start van het schooljaar een infoavond per klas met uitleg over de klaswerking, aan de hand van foto's en filmmateriaal. De brugfiguur werkt aanklampend bij ouders die niet op dat eerste infomoment aanwezig zijn en contacteert hen indien nodig met behulp van een tolk. De brugfiguur overloopt met moeilijk bereikbare ouders het dagverloop in de kleuterklas zodat ze hier meer voeling mee krijgen.

INSCHRIJVINGSBELEID ZET IN OP DIALOOG

Om de inschrijvingsgraad te verhogen, zet de school sterk in op dialoog. Tijdens verschillende info- en instapmomenten en wijkwandelingen (in samenwerking met de gemeente) probeert de school nieuwe kleuters te bereiken. Om de ouders van nog niet ingeschreven kleuters op te sporen werkt de school samen met de dienst Inburgering van de stad. Bij een eerste kennismaking luisteren kleuteronderwijzers vooral naar wat de ouders zelf belangrijk vinden in de opvoeding van hun kind. Ze tonen zich oprecht geïnteresseerd en stellen zich laagdrempelig op.

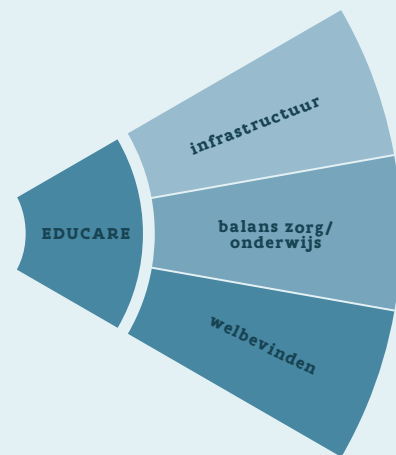
Samengevat: tips voor educatief partnerschap!

- Spreek de ouders aan, nodig ze uit, wees bereikbaar en aanspreekbaar. Benut de laagdrempelige ontmoetingskansen met ouders tijdens de breng- en onthaalmomenten.
- Zet in op verbindende activiteiten.
- Betrek de ouders actief bij de klaspraktijk en bij beslissingen over het schoolbeleid.
- Heb oog en respect voor de thuissituatie van jouw kleuters.
- Benut diversiteit op een positieve wijze in jouw klas.
- Leer de buurt kennen en werk samen met brugfiguren en buurtorganisaties.

Educare

Educare²

→ Hoe bouwen andere scholen hun infrastructuur om tegemoet te komen aan de noden van de kleuters?

De school zorgt voor een infrastructuur op maat van kleuters. Als kleuteronderwijzer zet je jouw ontwikkelingsmaterialen zo functioneel mogelijk in.

LEEFSCHOOL VANUIT DE NODEN VAN DE KLEUTERS

We gebruiken echt elke centimeter van het gebouw om les te geven, ook de gang doet hiervoor geregeld dienst.

De vormgeving van het schoolgebouw en de integratie ervan in de omgeving vertrekt volledig van het leefschoolconcept. De noden van de kleuters – en dus ook de balans tussen zorg en onderwijs – staan daarbij steeds centraal. De ruime, open klassen met tussendeuren faciliteren de teamteaching. Materialen bevinden zich in de bergplaats en kasten in de klas worden tot een functioneel minimum beperkt, zodat de klas een open en rustige indruk maakt. Het overige meubilair staat zo veel mogelijk op wieltjes zodat de klas 'mobiel' blijft. De buitenruimte is ingericht als verlengde van de klas om de beschikbare ruimte te vergroten en om extra kansen te bieden voor ervaringsgericht leren.

² Aandacht voor welbevinden is een basisvoorwaarde voor kwaliteitsvol kleuteronderwijs en zit ingebed in alle voorbeelden in deze inspiratiegids.

In de klassen wordt een huiselijke sfeer gecreëerd met tapijtjes, zeteltjes... De mezzanine doet dienst als ruimte voor kringgesprekken en als rustig hoekje om te lezen of muziek te beluisteren. In de instapklas vinden de kringgesprekken plaats op een podium met afgeronde vormen dat ontworpen is door studenten houtbewerking. Het podiumconcept biedt ruimte om naar elkaar te luisteren en gesprekken te voeren en prikkelt de jonge kleuters om te spelen en te bewegen. Alle klassen beschikken over aangepaste en aangename toiletvoorzieningen. De school wil zo laagdrempelig mogelijk zijn en voorziet daarom ook in een slaapklasje.

EEN PEUTERDORP

De school beschikt over een aparte buitenspeelplaats en binnenspeelruimte voor de peuters. De sanitaire voorzieningen voor de peuters zijn verzorgd, aangepast en liggen vlakbij de klassen.

→ Hoe zorgen andere scholen voor een goed evenwicht tussen zorg en onderwijs?

Als kleuteronderwijzer zoek je de juiste balans tussen zorg en onderwijs. Dit doe je door je activiteiten goed af te stemmen op de onderwijsbehoeften van je kleuters, maar ook door rituelen, routines en buitenklasactiviteiten te benutten en breng-, tussen- en haalmomenten kwalitatief in te vullen. De rol en positie van de kinderverzorg(st)er speelt daarbij een belangrijke rol.

COMFORT EN VEILIGHEID

Dat we veel toezichters hebben op de speelplaats zorgt ervoor dat we tijd hebben om op de vragen van de kinderen in te gaan, een gesprekje te voeren.

Als je de school binnenkomt, zie je meteen een kleurrijk geschilderd paadje. Langs deze weg stappen de allerjongsten samen met de ouders naar de klas. Ook de aanwezigheid van vrijwilligers (zoals grootouders) op de speelplaats springt in het oog. Zij zijn een extra aanspreekpunt voor de kleuters en bieden zo extra comfort en veiligheid. En uiteraard stimuleert hun aanwezigheid ook de talige interactie.

De betrokkenheid van ouders en grootouders is ook zichtbaar in het slaapklasje, waar vrijwilligers zich ontfermen over de jongste kleuters met nood aan een middagdutje. Elke kleuter heeft er zijn eigen (veld)bedje met persoonlijke spulletjes zoals een knuffel of een dekentje.

VRIJWILLIGERS IN DE REFTER

Om het middageten gemoedelijk te laten verlopen, schakelt de school de hulp in van een grote groep vrijwilligers. Zo'n twintigtal oma's, opa's en andere vrijwilligers begeleiden dagelijks een groepje van ongeveer tien kleuters van en naar de refter. Als tafelverantwoordelijke helpen ze de kleuters tijdens het middageten. Zo kunnen de kleuters op eigen tempo en in alle rust tafelen. De externe dienst voor de voor- en naschoolse opvang neemt tijdens de middag de allerkleinsten onder haar hoede. Ze begeleidt de jongste kleuters bij het middageten in de kinderopvang en houdt toezicht tijdens het slaapmoment.

EETMOMENTEN IN KLEINE GROEP

De eetmomenten van alle kleuters vinden plaats in de klas, begeleid door de kleuteronderwijzers. Het schoolteam organiseert de eetmomenten in kleine groep omdat dit de kleuters meer veiligheid en rust biedt.

ZINDELIJKHEID THUIS EN OP SCHOOL

Nog voor het eerste instapmoment, bezorgt de school de ouders een boekje met handige tips over zindelijkheidstraining. Als de kleuter er klaar voor is, start de school in samenwerking met de kinderverzorger en de ouders een zindelijkheidstraject op.

De kleuters krijgen een 'taartdoos' mee naar huis waarin een stickerblad, een zindelijkheidslied, een verhaal en ander materiaal te vinden is. Zo wordt de kleuter zowel thuis als op school aangemoedigd om aan zijn zindelijkheid te werken. Op school start de kinderverzorger voor die kleuters een tijdelijk project op over zindelijkheid en uiteraard krijgen deze kleuters extra aandacht tijdens het toiletbezoek.

EEN STIMULERENDE INVULLING VAN VERZORGENDE MOMENTEN

Een kleuter met nood aan beweging mag naar buiten om te spelen. Je moet bewaken dat kinderen die mobiel zijn hun bewegingsmogelijkheden krijgen. Wachten past niet bij elk kind. Andere kinderen hebben er deugd van even niets te mogen doen, op hun gemak te eten en rond te kijken. Je moet niet altijd alles vol willen stoppen. Wij maken van verzorgingsmomenten echt momenten in functie van de kleuter: we laten het kind mee bepalen wat er gebeurt, afgestemd op de noden van het kind.

Het begeleidend team van deze school voor buitengewoon onderwijs gaat via multidisciplinair overleg na hoe ze kunnen vermijden dat de verzorgingsmomenten gedurende de dag leiden tot zinloos wachten.

Het team benut ten volle de pedagogische kansen die zulke momenten bieden. De leraren weten van elke kleuter precies wat hij leuk vindt of wat hem frustreert en ze spelen daar handig op in. Zo krijgen die momenten voor de éne kleuter vooral een invulling met visuele stimulatie aan de tovertafel en zorgt de lievelingsmuziek bij een andere kleuter voor een brede glimlach op het gezicht. Een kleuter kan een grote nood hebben aan tactiele impulsen aan de 'interactieve muur' terwijl een andere leerling vooral rust opzoekt in de snoezelhoek. De leraren zijn voortdurend op zoek naar stimulerende impulsen en prikkels voor de kleuters.

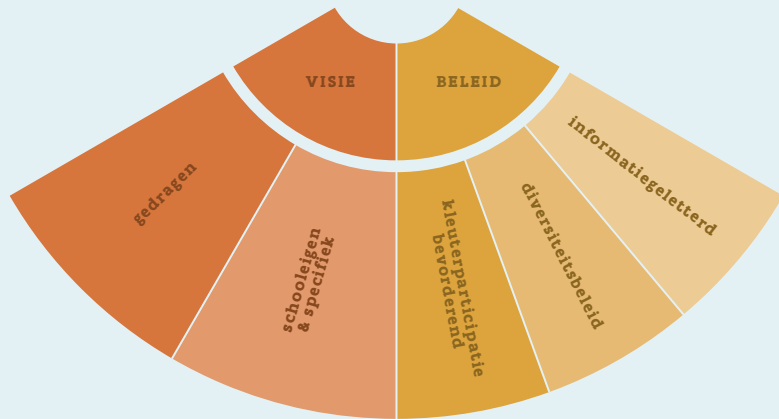
Samengevat: tips voor educare!

- Zorg voor een evenwicht tussen de aandacht voor ontwikkeling en de aandacht voor verzorging.
- Zie zorgmomenten ook als leermomenten. Vermijd dat routine- en zorgmomenten 'wachtijden' worden voor de kleuters.
- Zet een kleuterbril op en bekijk het verloop van een dag vanuit de ogen van jouw kleuters. Vermijd bruske overgangen (bv. tussen voor- en na schoolse opvang en school) en richt middagpauzes en speeltijden zo in dat jouw kleuters zich goed voelen.
- Zorg voor een goede samenwerking met de kinderverzorg(st)er en betrek hem/haar bij de pedagogische aanpak.
- Stem de infrastructuur af op de noden van jouw kleuters.
- Onderzoek regelmatig het welbevinden van jouw kleuters.

Visie en beleid

Visie en beleid

→ Hoe werken andere scholen aan een sterke visie en beleid voor kwaliteitsvolle kleuterparticipatie?

Het is belangrijk om als school een visie te hebben op kwaliteitsvolle kleuterparticipatie en om die als klasleraar te realiseren in de eigen klas. De school houdt in het beleid dat ze uitbouwt op basis van die visie, best rekening met de drie dimensies van kleuterparticipatie (inschrijvingen, aanwezigheden en warme overgang) en de drie hefboomen voor een kwaliteitsvolle kleuterparticipatie (kwaliteitsvolle interactie, educatief partnerschap en educare).

INZETTEN OP VERBINDING

Dat betekent dat we niet alleen bij ouders maar ook bij onszelf soms 'drempels' en vooroordelen moeten weghalen. Ouders verwelkomen doe je door ook die ouder die niet lekker ruikt of er wat anders uitziet een hand te geven. Of door iemand die niet onmiddellijk teruglacht te blijven verwelkomen.

Kwaliteitsvolle kleuterparticipatie is vooral een kwestie van authenticiteit en respect. De vertrouwensrelatie met de kleuters en hun ouders groeit vanzelf als je als kleuteronderwijzer in je dagelijkse handelen laat zien dat je hen respecteert en verwelkomt.

De kleuteronderwijzers vormen een hecht en verbonden team dat spontaan meedenkt over de schoolwerking. Er zijn structurele overlegmomenten tussen parallelklassen, met de ganse kleuterafdeling en op schoolniveau. Regelmatig brainstormen de teamleden over de toekomstvisie van de school, wat inhoudelijke voeding geeft aan de personeelsvergaderingen. Op alle echelons is de overlegcultuur voelbaar aanwezig. Ook de begeleiders van de buitenschoolse opvang krijgen een stem tijdens de overlegmomenten.

EEN GEZAMENLIJK DENKKADER ALS HOUVAST

Tijdens pedagogische studiedagen kwamen voorbeelden uit andere scholen aan bod, werden oefeningen gemaakt, filmpjes met gastsprekers bekeken... Kleuteronderwijzers kregen ruim de kans feedback te geven op de voorstellen. Deze aanpak zorgt ervoor dat iedereen mee is in het verhaal en op dezelfde lijn zit. Het traject loopt nog steeds: tijdens elk zorggesprek en na elke vakantie komt het achterliggende denkkader opnieuw aan bod.

Het schoolteam gebruikt een aantal wetenschappelijke kaders omtrent executieve functies en motivatie als houvast om de onderwijspraktijk vorm te geven. Het beleidsteam nam het voortouw bij de introductie van deze wetenschappelijke inzichten bij het kleuterteam en betrok de kleuteronderwijzers gefaseerd bij de concrete toepassing. De school kreeg ondersteuning van een hogeschool bij het veranderingsproces. Volgehouden aandacht voor het achterliggende denkkader blijkt nodig.

EEN SCHOOL MET EEN PLAN

Het kleuterparticipatieplan is uitgewerkt als een jaarplan. Dit geeft de nodige houvast aan het schoolteam en maakt ook dat het jaarlijks wordt bijgestuurd en aangevuld. Zo blijft het plan onder de aandacht van de collega's.

De school werkt op vraag van de scholengemeenschap met een kleuterparticipatieplan. In het begin focuste het plan vooral op de inschrijvingen en aanwezigheden. Gaandeweg kwam er meer aandacht voor warme transitie. Het plan moet samen gelezen worden met het zorgbeleid en het taalbeleid (met accent op ouderbetrokkenheid) van de school. Deze aspecten zijn immers onlosmakelijk met elkaar verbonden.

SAMEN PRIORITEITEN AFBAKENEN

We kunnen niet op alle karren springen, dus ik moet ze af en toe afremmen.

De directeur gaat af en toe op de rem staan om ervoor te zorgen dat het gedreven team niet te veel hooi op de vork neemt. Het team stelt samen prioriteiten. Dé prioriteit voor de toekomst vindt het kleuterteam het verder uitwerken van een visie op kleuteronderwijs. Het schoolteam wil nadenken over aanwezige praktijken zoals themaloos werken, binnenklasdifferentiatie, aandacht voor executieve functies en talentontwikkeling: 'Wat betekenen deze praktijken voor de school en hoe wil het team hier verder mee aan de slag?'. De kleuteronderwijzers nemen dit stap voor stap op, in samenwerking met de scholengemeenschap en met ondersteuning van de lerarenopleiding. In een eerste fase verzamelen ze relevante materialen en bezoeken ze een zusterschool.

Samengevat: tips voor visie en beleid!

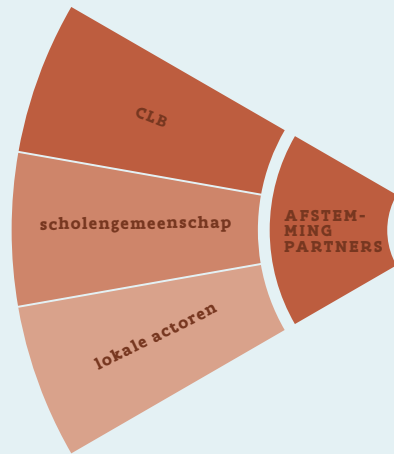
- Werk samen met het hele schoolteam aan een visie op kleuterparticipatie. Zorg samen voor een denkkader dat houvast biedt om aan kleuterparticipatie te werken.
- Besteed daarbij aandacht aan kwaliteitsvolle interactie, educatief partnerschap en educare.
- Wees alert voor signalen van kansarmoede en stippel hier een beleid voor uit.
- Zet de klasdeuren open en wissel ervaringen uit.
- Benut data (over inschrijvingen en aanwezigheden) en wetenschappelijk onderzoek bij het voeren van jullie beleid.
- Reflecteer over acties inzake kleuterparticipatie en stuur bij waar nodig.

Afstemming met partners

Afstemming met partners

→ Hoe werken andere scholen samen met partners aan kwaliteitsvolle kleuterparticipatie?

Kleuterparticipatie is geen opdracht van de school alleen. Je deelt deze verantwoordelijkheid met partners zoals het CLB, de scholengemeenschap, lokale actoren...

SAMEN STERK MET DE SCHOLENGEMEENSCHAP EN HET CLB

De school zet sterk in op samenwerkingsverbanden met partners. Op niveau van de **scholengemeenschap** overleggen de scholen regelmatig over de kleuterparticipatieplannen die ze opmaakten. Ook het overkoepelende niveau van het schoolbestuur houdt het onderwerp warm.

De school gaat daarnaast in overleg met het **CLB** om de verschillende rollen die ze opnemen af te bakenen en een eensgezinde communicatie te bevorderen, bijvoorbeeld over de zindelijkheidstraining. CLB-artsen willen geen druk zetten op de ouders (en kleuters) omdat dit contraproductief werkt, kleuteronderwijzers willen anderzijds ouders toch voldoende stimuleren om kleuters te laten kennismaken met het potje en hier hun verantwoordelijkheid in op te nemen. Door dit overleg krijgen ouders geen tegenstrijdige informatie.

BOUWSTENEN ALS GEMEENSCHAPPELIJKE TAAL

De bouwstenen van onze visie werden op een natuurlijke manier uitgerold in de scholengemeenschap. Veel scholen hadden vooraf geen uitgesproken visie, maar herkenden hun werking in de bouwstenen. De georganiseerde world-café's gaven de kleuteronderwijzers de kans om na te denken over wat de bouwstenen op dat moment voor hen in de praktijk betekenden en wat de ideale situatie zou zijn. Zo zijn de mensen er mooi ingerold.

Van bij de opstart schoof de school een aantal bouwstenen voor kwaliteitsvol onderwijs naar voren. Het concept van de bouwstenen groeide geleidelijk en kreeg ook inhoud via een werkgroep van de **scholengemeenschap**.

Deze bouwstenen zorgden na verloop van tijd voor een gemeenschappelijke taal. Ze werden bovendien voorzien van ontwikkelingsschalen waarmee de scholen zich kunnen inschalen en op basis waarvan ze met elkaar in gesprek kunnen gaan.

De scholengemeenschap geeft de kleuteronderwijzers kansen om hun 'voelsprietten uit te steken', om te gaan **hospiteren** in andere scholen met een innovatieve aanpak. Eens over de eigen schoolmuren kijken werkt inspirerend en zet dingen in beweging.

Er zijn duidelijke **verwachtingen** van de scholengemeenschap: de bouwstenen moeten leven bij de leraren. Elke school van de scholengemeenschap heeft de vrijheid om op eigen wijze aan de slag te gaan met de bouwstenen, maar elke school werkt wel aan dezelfde bouwstenen. De invulling van de bouwstenen verschilt van school tot school en scholen bevinden zich ook in verschillende fasen van het traject. Soms ligt de klemtoon meer op instructieleren, soms meer op zelfontdekkend leren.

LERENDE NETWERKEN

Het directieteam betreft graag verschillende partners bij het schoolleven. Zo schakelt ze verschillende vrijwilligers in en werkt ze samen met **lokale diensten**. De school neemt deel aan een project dat gezinnen met een migratieachtergrond meer wil betrekken bij het onderwijs. In de opgestarte leergemeenschap brainstormen ouders met diverse achtergronden en kleuteronderwijzers driewekelijks samen over wat er kan veranderen in de school.

Concrete initiatieven in functie van kwaliteitsvolle kleuterparticipatie lopen gedurende meerdere jaren en worden ondersteund door de **pedagogische begeleidingsdienst**. Deze initiatieven worden gaandeweg uitgebreid naar de andere kleutergroepen. De school blijft in beweging en onderzoekt hoe ze de genomen initiatieven kan borgen en verbeteren. De school zet ook in op expertisedeling met andere scholen via **lerende netwerken**. De uitwerking van een 'klankkast' die inzet op het fonemisch bewustzijn van de kleuters is daar een concreet voorbeeld van.

SAMEN TEGEN KANSARMOEDE

Wij willen als kleuteronderwijzers de brug zijn tussen verschillende instanties. Mensen weten vaak niet wat er allemaal wordt aangeboden. Daarom is Het Huis van het Kind aanwezig bij info-avonden en oudercontacten.

De school werkt intens samen met externe partners zoals het **Huis van het Kind, het CLB, het ondersteuningsnetwerk, de buurtwerking**... In deze samenwerkingsverbanden ligt de focus op het bestrijden van (of compenseren voor) kansarmoede. Ook het structurele overleg met de andere zorgcoördinatoren van de stad richt zich op het bevorderen van gelijke kansen. De school nam zelf het initiatief om kleuteronderwijzers mee te nemen naar dit overleg zodat de informatie vlot doorstroomt tot op de klasvloer. Kleuteronderwijzers willen een brug slaan tussen ouders en externe hulpverleners.

VELE HANDEN WERKEN MULTIDISCIPLINAIR SAMEN

Het multidisciplinair samenwerken bevordert het werkplezier, geeft energie, maakt dat je kan steunen op collega's als je een slechte dag hebt. We stelen met onze ogen. Dankzij de geïntegreerde werking met het multifunctioneel centrum op dezelfde site pikken we constant zaken op van elkaar. We scholen onszelf voortdurend bij op (ortho)didactisch vlak.

Deze school voor buitengewoon basisonderwijs ervaart dat de onderwijs- en verzorgingsnoden van haar kleuters de laatste jaren niet eenvoudiger zijn geworden. Geregeld zoeken ervaren leraren naar een meer haalbare invulling van hun opdracht. Om daar een antwoord op te bieden, zoekt het schoolbeleid hoe ze de taak van de klasleraar, vanuit een intense samenwerking, kan verlichten. In elke groep zie je dan ook meerdere collega's meedraaien, waardoor zorg en onderwijs elkaar treffen vanuit verschillende disciplines en expertises. Leraren, therapeuten, ondersteuners, paramedische hulp, studenten verpleegkunde en stagiairs gezinswetenschappen werken dagelijks samen en versterken elkaars professioneel handelen.

De school wist haar samenwerking ook te verbreden tot ver buiten de eigen schoolmuren. Samen met andere scholen van het buitengewoon onderwijs stapte ze in een lokaal **netwerk** waarin leraren en ondersteuners hun ervaring en expertise delen. Daarnaast zet ze haar eigen expertise ook in om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs te ondersteunen.

SAMEN MET DE BEGELEIDERS VAN DE KINDEROPVANG

De school betreft de begeleiders van de buitenschoolse opvang zo veel mogelijk bij de schoolwerking. Ze nodigt hen uit op personeelsvergaderingen waar pedagogisch-didactische thema's (zoals straffen en belonen) aan bod komen. Een eensgezinde aanpak draagt immers bij tot het welbevinden van de kleuters en zorgt ervoor dat ze minder grenzen gaan aftasten.

Samengevat: tips voor afstemming met partners!

- Ga op bezoek bij andere scholen en wissel ervaringen uit.
- Maak maximaal gebruik van samenwerkingsverbanden met lokale partners, scholengemeenschap, CLB, pedagogische begeleidingsdienst... en bouw deze verder uit.
- Vertaal de samenwerking met jouw partners in concrete doelen en maak goeie afspraken.
- Onderzoek hoe een samenwerking binnen jouw scholengemeenschap de kleuterparticipatie op jouw school kan versterken.

In één oogopslag: alle tips!

TIPS VOOR KWALITEITSVOLLE INTERACTIE!

- Houd rekening met de verschillende ontwikkelingsnoden van de kleuters in jouw klas: plaats **de kleuters centraal**, niet de activiteit.
- **Speel mee** met jouw kleuters, toon interesse, start de activiteiten met wat ze jou aanreiken.
- Speel in op de **ontwikkeling** van jouw kleuters: plaats ze voor uitdagingen, stimuleer hun probleemoplossend denken en **zelfsturing**.
- Zorg voor een rijk **taalaanbod** en veel spreekansen voor alle kleuters, ook tijdens zorg- en routine-momenten. Stel open vragen aan de kleuters. Gebruik hun thuistaal om het leerproces te versterken.
- Durf **loslaten**, wees flexibel en creatief in jouw klas- en schoolorganisatie.

TIPS VOOR EDUCATIEF PARTNERSCHAP!

- Spreek de ouders aan, nodig ze uit, wees **bereikbaar** en **aanspreekbaar**. Benut de laagdrempelige ontmoetingskansen met ouders tijdens de breng- en onthaalmomenten.
- Zet in op **verbindende** activiteiten.
- **Betrek de ouders actief** bij de klaspraktijk en bij beslissingen over het schoolbeleid.
- Heb oog en respect voor de **thuisituatie** van jouw kleuters.
- Benut **diversiteit** op een positieve wijze in jouw klas.
- Leer de buurt kennen en werk samen met **brugfiguren** en **buurtorganisaties**.

TIPS VOOR EDUCARE!

- Zorg voor een **evenwicht** tussen de aandacht voor ontwikkeling en de aandacht voor verzorging.
- Zie **zorgmomenten** ook als leermomenten. Vermijd dat routine- en zorgmomenten 'wachtijden' worden voor de kleuters.
- Zet een kleuterbril op en bekijk het verloop van een dag vanuit de **ogen van jouw kleuters**. Vermijd bruuske overgangen (bv. tussen voor- en na schoolse opvang en school) en richt middagpauzes en speeltijden zo in dat jouw kleuters zich goed voelen.
- Zorg voor een goede **samenwerking** met de kinderverzorg(st)er en betrek hem/haar bij de pedagogische aanpak.
- Stem de **infrastructuur** af op de noden van jouw kleuters.
- Onderzoek regelmatig het **welbevinden** van jouw kleuters.

TIPS VOOR VISIE EN BELEID!

- Werk samen met het hele schoolteam aan een visie op kleuterparticipatie. Zorg samen voor een **denkkader** dat houvast biedt om aan kleuterparticipatie te werken.
- Besteed daarbij aandacht aan kwaliteitsvolle interactie, educatief partnerschap en educare.
- Wees alert voor signalen van **kansarmoede** en stippel hier een beleid voor uit.
- Zet de klasdeuren open en wissel **ervaringen** uit.
- Benut **data** (over inschrijvingen en aanwezigheden) en **wetenschappelijk onderzoek** bij het voeren van jullie beleid.
- Reflecteer over acties inzake kleuterparticipatie en **stuur bij** waar nodig.

TIPS VOOR AFSTEMMING MET PARTNERS!

- Ga op **bezoek** bij andere scholen en wissel ervaringen uit.
- Maak maximaal gebruik van **samenwerkingsverbanden** met lokale partners, scholengemeenschap, CLB, pedagogische begeleidingsdienst... en bouw deze verder uit.
- Vertaal de samenwerking met jouw partners in **concrete doelen** en maak goeie **afspraken**.
- Onderzoek hoe een samenwerking binnen jouw scholengemeenschap de kleuterparticipatie op jouw school kan **versterken**.

Nog meer inspiratie?

- Onderwijsinspectie (2020). *Kwaliteitsvolle kleuterparticipatie: een onderzoek en een bron van inspiratie*.
<https://www.onderwijsinspectie.be/nl/onderzoek-kleuterparticipatie>.
- <https://www.klasse.be/156258/videoreeks-hoe-ondersteun-je-kwetsbare-kleuters-in-de-klas/>
- Agentschap voor Onderwijsdiensten. *Website kleuterparticipatie*.
<https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/kleuterparticipatie>
- Koning Boudewijnstichting en Kind en Gezin. *Project 'Kleine kinderen, grote kansen'*.
www.grotekansen.be

Meer weten over kwaliteitsvolle interactie?

- Klasse. *Kwaliteitsvolle interactie in de kleuterklas*. (Reeks)
<https://www.klasse.be/reeks/kwaliteitsvolle-interactie-in-de-kleuterklas/>
- Algoet, M. (2015). *Optimaal MaxiTAAL! Onderzoek naar de inzet van taal- en denk-ontwikkellende interactievaardigheden in de tweede en derde kleuterklas*. Brussel: Odisee Hogeschool.
<https://maximaal-megataal.odisee.be/>
- Odisee Hogeschool (2019-2022). Project 'Zet je EF-bril op +'. in samenwerking met KULeuven en andere partners.
<https://www.ef-bril.be/>
- Feryn, S., Grimmonprez, J., De Wilde, J., De Zutter, L. (2017). *Zet je EF-bril op – Stimuleer de executieve functies van jouw kleuters*. Brugge: die Keure.
- Dawson, P. & Guare, R. (2010). *Slim maar...*, Amsterdam: Hogrefe.
- PRODIA, *Executieve functies en mogelijke interventies om de ontwikkeling van de executieve functies te bevorderen* (bijlage 8 bij het Algemeen Diagnostisch protocol)
http://www.prodiagnostiek.be/materiaal/ADP_Bijlage8_Executieve%20functies.pdf

Meer weten over educatief partnerschap?

- De Mets, J., Peleman, B., Seghers, M., Vervaeke, V., & Van Laere, K. (2018) *Warm, welkom en wederkerig. Naar een goede ouder-schoolsamenwerking. Inspiratieboek voor kleuteronderwijs*. Gent: VBJK / SDL / UGent.
https://vbjk.be/files/attachments/1015/boek_kleuterparticipatie_DEF_lowres_download.pdf
- Klasse (2020). *Onderwijs in coronatijd*. Kleuterschool en buurtwerk slaan handen in elkaar tegen 'coronaverlies'.
<https://www.klasse.be/225764/kleuterschool-en-buurtwerk-coronaverlies/>

Meer weten over educare?

- Website Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen (VBJK)
<https://vbjk.be/nl/domeinen/kleuteronderwijs>
- Kind & Gezin (2014). *Een pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang van baby's en kleuters*.
<https://www.kindengezin.be/img/pedagogische-raamwerk.pdf>

Dankjewel!

Aan alle scholen...

1. **GO! Basisschool De Zevensprong te Dessel:** onderzoekjes, teamonderwijs in open klassen, een gezamenlijk denkkader als houvast
2. **Stedelijke Basisschool De Brug te Roeselare:** het IK-boekje, woordenweb, klankkast, aanklappend van bij de start, vrijwilligers in de refter, zindelijkheid thuis en op school, lerende netwerken
3. **GO! Basisschool Talentenschool Atlantis te Arendonk:** een warme lerarenstijl, plannetjestijd, bouwstenen als gemeenschappelijke taal
4. **GO! Freinetschool Klim-op te Tisselt:** kringen, vrije teksten en klasboeken, vier V's voor voorlezen, vacaturekrant
5. **Stedelijke Basisschool De Droomballon te Nieuwkerke-Waas:** zelf verkennen, zelf kiezen, zelf plannen, Stop!, opendeurpolitiek, een peuterdorp, eetmomenten in kleine groep, samen prioriteiten afbakenen, samen met de begeleiders van de kinderopvang
6. **Vrije Basisschool De Krekel te Sint-Amandsberg:** talige en culturele diversiteit benutten, duurzame vernieuwingen samen met ouders, brugfiguur en moedergroepen, warm onthaal in de peuterklas, inschrijvingsbeleid zet in op dialoog, inzetten op verbinding
7. **GO! Leefschool 't Zandhofje te Zandhoven:** omgekeerd oudercontact, communicatie in twee richtingen, leefschoon vanuit de noden van de kleuters
8. **Vrije Kleuterschool Sint-Ursula-Instituut te Wilrijk:** meespelen, initiatieven op maat, comfort en veiligheid, samen tegen kansarmoede
9. **Vrije Basisschool Mariagaarde te Westmalle:** een school met een plan, samen sterk met de scholengemeenschap en het CLB
10. **Vrije Basisschool voor Buitengewoon Onderwijs Sint-Lodewijk te Wetteren:** de praatknop, een stimulerende invulling van verzorgende momenten, vele handen werken multidisciplinair samen